

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.727.2

Корогодова О. О.,

канд. екон. наук

Бабанина О. С.,

Національний технічний університет України «КПІ»

ОЦІНКА ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

ESTIMATION OF INTERNATIONAL MIGRATION TO UKRAINIAN ECONOMY

Досліджено чинники і мотиви трудової міграції та виявлено вплив міжнародних міграційних процесів на розвиток вітчизняної економіки. У роботі систематизовано погляди дослідників на сфери впливу міжнародної міграції. Розглянуто міжнародну міграцію інтелектуальної робочої сили та міграційну політику у глобальному вимірі, проаналізовано та синтезовано інформацію щодо тенденцій трудової міграції у країнах ЦСЄ та Україні.

Здійснено тест Гренджера із вибіркою даних за дванадцять років для виявлення взаємного впливу приватних трансфертів та ВВП України. Обґрунтовано позитивні та негативні ефекти від впливу грошових переказів з-за кордону на ряд показників економіки України.

Зроблено висновок про те, що перспективами подальших досліджень у даному напрямі є з'ясування структурних перешкод притоку міграційного капіталу, що існують у локальній, національній та світовій площині. Особливу увагу приділено пошуку адекватних можливостей для появи життєздатних моделей економічного розвитку, що стануть генератором економічного зростання України. Запропоновано відповідні рекомендації.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, перекази мігрантів, приватні трансферти, тест Гренджера.

Исследованы факторы и мотивы трудовой миграции, выявлено влияние международных миграционных процессов на развитие отечественной экономики. В работе систематизированы взгляды исследователей на сферы влияния международной миграции. Рассмотрена международная миграция интеллектуальной рабочей силы и миграционная политика в глобальном измерении, проанализирована и синтезирована информация о тенденциях трудовой миграции в странах ЦВЕ и Украины.

Осуществлен тест Гренджера с выборкой данных за двенадцать лет для выявления взаимного влияния частных трансфертов и ВВП Украины. Обоснованы положительные и отрицательные эффекты от воздействия денежных переводов из-за границы на ряд показателей экономики Украины.

Сделан вывод о том, что перспективами дальнейших исследований в данном направлении является установление структурных препятствий притоку миграционного капитала, существующих в локальной, национальной и мировой плоскости. Особое внимание уделено поиску адекватных возможностей для появления жизнеспособных моделей экономического развития, которые станут генератором экономического роста Украины. Предложены соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, переводы мигрантов, денежные переводы, частные трансферты, тест Гренджера.

The aim of the article consists in research of reasons and factors of labor migration, and also exposure of influence of international migratory processes on development of national economy. Scientific works of many scientists are systematized, analyzed and summarized. Lag of researches of statistical data hesitates from two to eighteen years.

The exposure of cross-coupling of private money transfers and GDP of Ukraine the Granger causality test is carried out with the retrieval of data for twelve years. Positive and negative effects from influence of money orders from abroad on the row of indexes of economy of Ukraine are reasonable. The prospects of further researches in this direction are establishment of structural obstacles to the migratory cash inflow, existing in a local, national and international plane. Further development of the indicated aspects will provide the search of adequate possibilities for appearance of viable models of economic development, which will become the generator of Ukrainian economy growing. Recommendations are proposed.

Keywords: *international labor migration, migrant capital, money transfers, private transfers, Granger test.*

Вступ. Міжнародна трудова міграція є важливим економічним, соціальним та гуманітарним фактором, який забезпечує безперечні переваги як країнам-реципієнтам, так і країнам-донорам робочої сили. У країнах, які постачають робочу силу на міжнародний ринок праці, еміграція може суттєво знизити навантаження на національні ринки праці та соціальну напруженість, створити умови для «безкоштовного» для країн-експортерів навчання робочої сили та її знайомства з передовою організацією праці. Не можна ігнорувати і такий компонент, як забезпечення країнам-експортерам значних обсягів валютних надходжень завдяки грошовим переказам мігрантів.

Проблеми міжнародної міграції інтелектуальної робочої сили широко висвітлюються в працях вітчизняних вчених. Зокрема, вагомим є внесок О. Ю. Орловської [1], І. О. Куревіної [2], В. О. Шевчука [3], О. А. Малиновської [4] та інших дослідників. Однак проблеми пошуків ефективних шляхів оцінювання впливу міграційних процесів на економіку на локальному та світовому рівнях є досить актуальними.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка впливу міжнародної міграції на вітчизняну економіку, виявлення взаємозв'язку між приватними трансфертами та рівнем ВВП, обґрунтування особливостей функціонування міграційного капіталу.

Методологія. Основні наукові результати дослідження базуються на загальних принципах логіки і об'єктивності та отримані на основі використання системного та структурно-функціонального аналізу. Виявлення причинно-наслідкових зв'язків між економічними категоріями проведено за допомогою тесту Гренджера, багатофакторного регресійного аналізу методом найменших квадратів у пакеті EViews 7.0.

Результати дослідження. Оцінити обсяги трудової міграції українців за кордон досить проблематично, що зумовлено відсутністю однозначної інформації щодо її кількості та регіональних особливостей. Дані вітчизняної офіційної статистики навіть приблизно не відбивають дійсних масштабів трудової міграції громадян України. За різними експертними оцінками, кількість міграційних поїздок українських громадян за кордон коливається у межах від 4 до 7 млн осіб або від 8,6 до 15,1% чисельності усього населення України та від 19,5 до 34,1% економічно активного населення працездатного віку. Таким чином, з України мігрує за кордон від п'ятої частки до третини економічно активного населення працездатного віку. Неповнота та відсутність системного підходу у зборі статистичної інформації щодо трудової міграції суттєво ускладнюють здійснення ефективної державної політики у цій сфері.

Найвагомим чинником мотивів трудової міграції українців є відсутність у країні роботи або праці, яка забезпечить стабільний дохід, що гарантував би гідний рівень життя для власне робітників та їх родин.

Вітчизняні науковці, зокрема О. А. Малиновська [4], виділяють такі основні сфери, на які впливає міжнародна міграція:

1. Вплив на демографічну ситуацію та ринок праці. Перетворення значного сегмента тимчасової трудової міграції на стаціонарну є найзагрозливішим наслідком трудової міграції для демографічного розвитку. Проте навіть у разі повернення всіх працівників мігрантів на батьківщину демографічні втрати неминучі внаслідок порушення сімейних стосунків через тривалу відсутність одного з подружжя, відкладені народження або відмову від народження дітей, погіршення стану здоров'я в результаті праці за кордоном.

2. Значення грошових трансфертів мігрантів і внесків у людський капітал.

3. Вплив трудової міграції на родину та виховання дітей. Позитивний вплив міграції для нако-

пичення людського капіталу знижують також такі її негативні соціально-психологічні наслідки, як руйнування родин, алкоголізм, поширення споживацьких настроїв серед молоді, яка втрачає мотивацію до навчання та роботи, вважаючи, що надіслані батьками з-за кордону гроші забезпечать отримання диплома і подальше життя без значних зусиль.

4. Вплив на соціальне забезпечення. Угоди про соціальне забезпечення не лише гарантують громадянам соціальний захист, а й стимулюють законне працевлаштування, сприяють поверненню та адаптації мігрантів в Україні. Адже працюючи за кордоном легально, громадяни України підпадають під дію законодавства про соціальне забезпечення країн перебування, сплачують страхові внески, в разі потреби і за набуття відповідних прав можуть скористатися соціальними виплатами [4, с. 19].

Розглянемо більш детально вплив міграції населення на ці сфери та спробуємо емпірично оцінити вплив приватних трансфертів (грошових переказів мігрантів) на соціально-економічний розвиток України за допомогою економетричного інструментарію (на жаль для комплексного дослідження усіх сфер впливу міграції немає достатньо статистичного ряду).

Грошові перекази складають значну частину національного доходу багатьох країн, про що свідчать наступні факти. Наприклад, у 2007-2008 рр. відношення приватних грошових переказів до ВВП для Таджикистану становило 45 %, Молдови – 38 %, Лесото – 29 %, Гондурасу – 25 %, Лівану – 24 %, Йорданії – 22 % тощо. [2]. За оцінкою НБУ, відношення обсягів приватних грошових переказів до ВВП України у 2011 р. склало близько 5 % [7]. Середнє значення даного показника, за оцінками Світового банку, для країн, що розвиваються у 2011 р. дорівнювало 2 % від ВВП [10]. Це свідчить про вагомое значення приватних трансфертів для соціального та економічного розвитку країн. З 10 найбільших одержувачів переказів у 2000-2009 рр. сім країн є країнами ОЕСР, а дві з п'яти найбільших країн-одержувачів – країнами Великої Сімки (Франція й Німеччина). Частка країн, що розвиваються, зросла з 1/2 наприкінці 1980-х рр. приблизно до 3/4 в останні роки.

Міграційний капітал є також джерелом фінансування економічного зростання. Грошові перекази формують інвестиційну базу, особливо для малого і середнього бізнесу. Завдяки мультиплікаційному ефекту зростає споживчий попит населення. Зростання споживання збільшує також доходи бюджетів через сплату прямих і непрямих податків. Вплив міграції на економічне зростання є неоднозначним. З одного боку, трудову міграцію можна розглядати засобом зменшення безробіття та акумуляції фінансового і людського капіталу. З іншого боку, надходження від працюючих за кордоном можуть створювати деформації на ринку праці, а відповідно погіршувати інвестиційну перспективу і провокувати регіональну «пастку стагнації», проте, на думку В. О. Шевчука, все залежить від характеру використання приватних трансфертів та супутньої економічної політики [3].

Приватні трансферти складаються з грошових переказів робітників, що працюють за кордоном, та інших приватних трансфертів. Обсяги грошових переказів робітників, що працюють за кордоном, останні чотири роки мали тенденцію до зниження (див. рис. 1): у 2010 р. обсяги цієї категорії зменшилися порівняно з 2009 р. на 5,1 % і склали 1,56 млрд. дол. В I кварталі 2011 р. обсяг грошових переказів вперше перевищив аналогічний період докризового рівня 2008 р. (1489 млн дол. в 2011 р. проти 1374 в 2008 р.). Це можна вважати однією з ключових ознак того, що грошові перекази, а відтак і міграційна ефективність першою пододала кризовий період, на відміну від, решти показників економіки України.

Загалом у 2012 р., за даними НБУ, в Україну надійшло 7,526 млн дол. приватних грошових переказів з урахуванням оплати праці, приватних переказів трудових мігрантів та інших приватних трансфертів. Це на 0,436 млн дол. більше, ніж у 2011 р. (на 6,1 %), і на 1,664 млн дол. ніж у 2010 р. (на 30 %). Сума приватних трансфертів у 2012 р. майже еквівалентна розміру коштів, що надійшли в Україну як прямі іноземні інвестиції (7,2 млрд. дол.). Обсяги грошових переказів у 2012 р. були максимальними за останні 5 років – на 1,3 млрд. дол. більше, ніж у 2008 р. Відношення обсягів грошових переказів до ВВП майже не змінилося порівняно з попереднім роком і становило 4,3 % [7].

Поступово змінюється структура грошових переказів за каналами надходження (див. табл. 1): зростає привабливість міжнародних платіжних систем для переказу коштів із-за кордону. Якщо у 2008-2009 рр. через них проходила третина обсягів переказів в Україну, то в 2012 р. ця частка зросла до 40 %. За оцінками Національного банку України обсяги коштів, що надійшли в країну неформальними каналами (шляхом передавання готівки або матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому), за 2012 р. становили 1,035 млрд. дол., або 13,7 % від загальних обсягів грошових переказів в Україну.

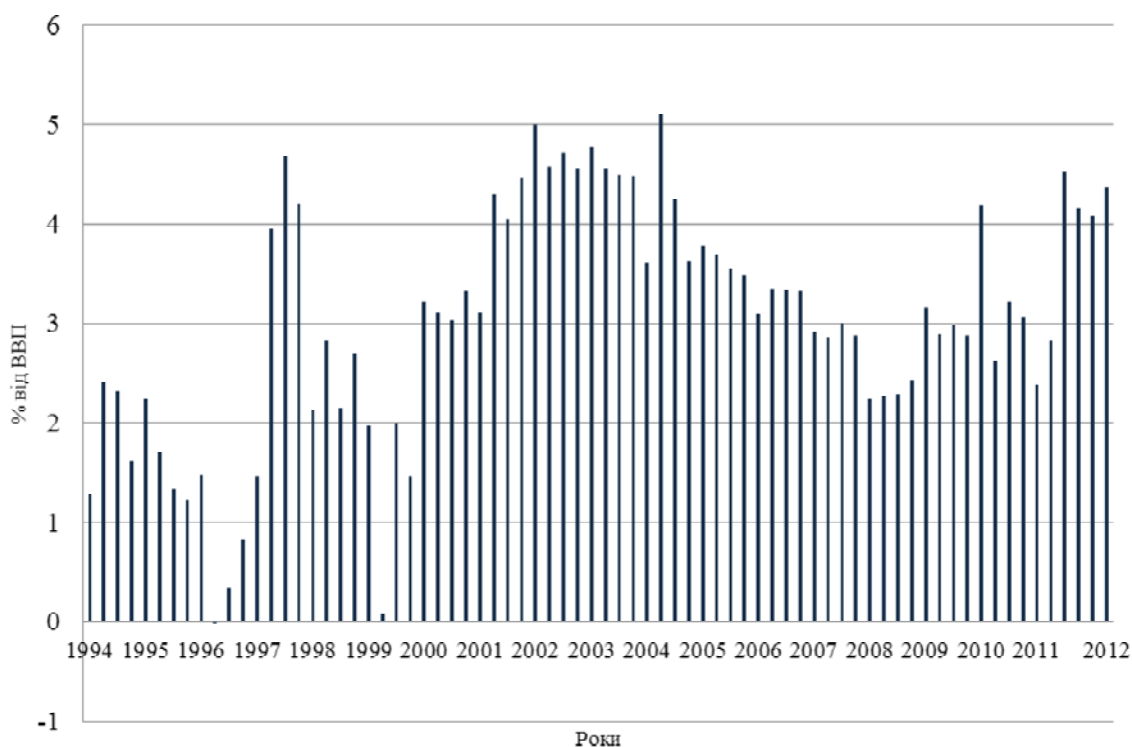

Рис. 1. Динаміка обсягів приватних трансфертів в Україні у 1994-2012 рр.

Таблиця 1

Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону (млн. дол.)

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012.
За каналами надходження:					
Через коррахунки банків	3275	2832	2959	3252	3278
Через міжнародні платіжні системи	2097	1825	2126	2804	3213
Неформальними каналами	805	713	777	963	1035
За джерелами формування:					
Оплата праці (без урахування податків та витрат у країні перебування)	3024	2855	3373	4022	4619
Приватні трансферти, у т. ч.:	3153	2515	2489	2997	2907
- грошові перекази робітників, що працюють за кордоном більше року	2140	1643	1560	1890	1749
- інші приватні трансферти	1013	872	929	1107	1158
Усього	6177	5370	5862	7019	7526
Обсяги грошових переказів у % до ВВП	3,4	4,6	4,2	4,3	4,3

Залежно від джерел формування грошові потоки, що надходили із-за кордону враховуються в різних статтях поточного рахунку платіжного балансу. Перекази, що надійшли в 2012 р. як оплата праці (тобто від працівників, що працюють за кордоном менше року), становили 4,619 млрд. дол.

(на 14,8 % більше, ніж у 2011 р.). Перекази у формі приватних трансфертів становили 2,9 млрд. дол., збільшившись на 20 %. У структурі приватних трансфертів майже дві третини (63 %) припадає на грошові перекази робітників, які працюють за кордоном більше року, і 36,9 % – на інші приватні трансферти. Відзначимо, що поступово зростає частка переказів у формі оплати праці, що за 2012 р. становила 55 % (у 2008 р. лише 49,0 %) [7].

Популярність того чи іншого каналу переказу коштів у різних країнах суттєво відрізняється. Зокрема, у таких країнах, як Росія, Італія, Іспанія, Португалія, Ізраїль, Туреччина, де чисельність тимчасових мігрантів з України досить значна, найбільш привабливим є спосіб переказу грошів з використанням міжнародних систем платежів. Українські мігранти у Німеччині, Греції, Сполученому Королівстві, Кіпрі, Швейцарії, ОАЕ, Нідерландах віддають перевагу переказам, що здійснюються через банківську систему. Майже однаково використовуються обидва канали в Сполучених Штатах та Канаді. Розподіл грошових переказів за країнами характеризується високим ступенем концентрації: понад 70 % переказів здійснювалося із семи країн. Лідером за обсягами грошових потоків в Україну залишилася Росія, обсяги надходжень з якої порівняно з 2011 р. збільшилися на 20 % – до майже 2,4 млрд дол (див. рис. 2). Загалом на країни СНД у 2012 р. припадало близько 35 % загального обсягу грошових переказів із-за кордону.

Серед країн дальнього зарубіжжя лідерами залишаються США та Німеччина (відповідно 9,3 % та 6,2 % від загальних обсягів грошових переказів в Україну). Варто відзначити значне збільшення обсягів грошових переказів із Кіпру (на 36,8 %), Італії (на 15,4 %), Греції (на 12,6 %).

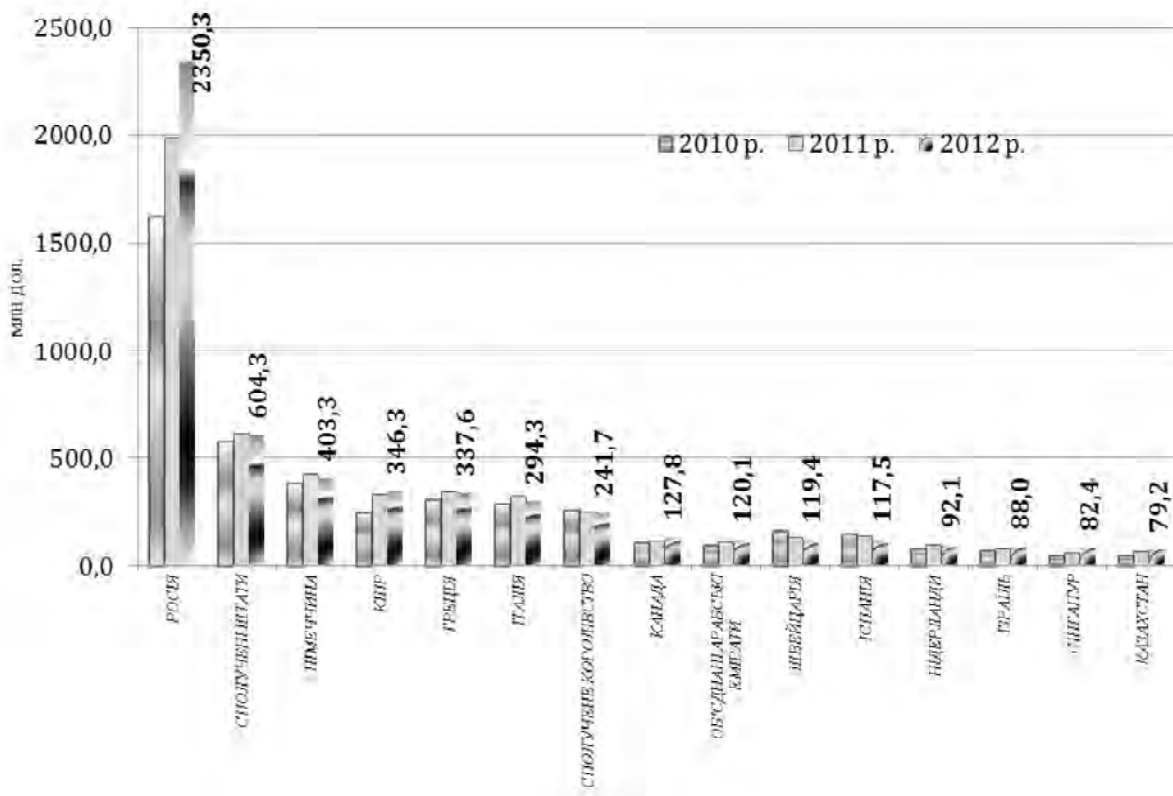

Рис. 2. Обсяги приватних грошових переказів з-за кордону за основними країнами у 2010-2012 рр. (у % від загального обсягу)

Щоб виявити взаємний вплив приватних трансфертів та ВВП України, ми здійснили тест Гренджера (табл. 2), що вказує на причинно-наслідкові зв'язки. Для дослідження було обрано квартальні дані, вибірка становила 12 років (2000-2012 рр.), для зручності розрахунків дані було логарифмовано, а дані динаміки приватних трансфертів очищено від сезонності. Аналізуючи одержані результати, зазначимо, що взаємна причинність обраних показників простежується лише з 4-м лагом і статистичною значущістю у 10 та 1 %. Це свідчить про слабкий зв'язок ВВП та приватних трансфертів.

Регресійні моделі побудовані за допомогою інструментарію макроекономічного моделювання (Eviews 7.0). Перша модель (рівняння 1) характеризує вплив трансфертів (TRANS) на ВВП Україн-

ни (VVP). Згідно з результатами дослідження при зростанні трансфертів на 1 % ВВП збільшується на 0,4 %. Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 1 % (DW= 1,70, AR2= 0,96).

Таблиця 2

Результати тесту Гренджера для ВВП та приватних трансфертів в Україні

Гіпотеза	Лаги		
	2-й	3-й	4-й
ВВП не впливає на приватні трансферти	(0.49603)	(0.95374)	(2.12889)***
Приватні трансферти не впливають на ВВП	(0.84617)	(4.90667)*	(5.65883)*

Розраховано авторами за: [5; 7; 8; 9; 10]

$$\begin{aligned}
 VVP = & -3,0083 + 0,4006 * TRANS + 0,4562 * IMPORT_{(t-1)} + 0,2003 * VVP_{(t-1)} \quad (1) \\
 & (-4,2032)* \quad (4,1521)* \quad (3,2050)* \quad (1,1740) \\
 & DW = 1,70 \quad AR^2 = 0,96
 \end{aligned}$$

Друга модель (рівняння 2) – вплив трансфертів на рівень зайнятості у вітчизняній промисловості (ZAJ_PROM). Отже, при зростанні на 1 % грошових переказів в Україну, зайнятість в промисловості зменшується на 0,04 %. Коефіцієнт = 1% (DW= 1,81, AR2= 0,92).

$$\begin{aligned}
 ZAJ_PROM = & 2,4361 - 0,0416 * TRANS + 0,5197 * ZAJ_PROM_{(t-1)} \quad (2) \\
 & (3,1971)* \quad (-3,2615)* \quad (3,4436)* \\
 & DW = 1,81 \quad AR^2 = 0,92
 \end{aligned}$$

Третя модель (рівняння 3) характеризує вплив приватних трансфертів на банківську ставку за кредитами (KREDUT), отже, при зростанні переказів на 1 %, ставки за кредитами збільшуються на 0,11 %. Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 5 % (DW= 1,90, AR2= 0,98)

$$\begin{aligned}
 KREDUT = & -0,9988 + 0,1182 * TRANS + 1,0709 * KREDUT_{(t-1)} \quad (3) \\
 & (-172,97)*** \quad (2,3842)** \quad (16,9639)* \\
 & DW = 1,90 \quad AR^2 = 0,98
 \end{aligned}$$

Наступна модель описує характер впливу трансфертів на ставку за депозитами в Україні (DEPOZUT). Згідно отриманих результатів при зростанні переказів на 1 %, депозитна ставка зменшується на 0,31 %. Коефіцієнт є значущим на рівні 5 % (DW= 2,07, AR2= 0,87).

$$\begin{aligned}
 DEPOZUT = & 1,3071 - 0,3197 * TRANS_{(t-1)} + 0,2851 * VVP_{(t-1)} + 0,7549 * DEPOZUT_{(t-1)} \quad (4) \\
 & (1,9426)*** \quad (-2,1108)** \quad (2,3703)** \quad (7,9982)* \\
 & DW = 2,07 \quad AR^2 = 0,87
 \end{aligned}$$

Наступна модель описує характер впливу грошових переказів на динаміку імпорту в Україну (IMPORT). Отже, при зростанні грошових переказів на 1 %, імпорт збільшується на 0,23%. Коефіцієнт є значущим на рівні 1% (DW= 1,77, AR2= 0,96).

$$\begin{aligned}
 IMPORT = & 0,4463 + 0,2313 * TRANS + 0,7874 * IMPORT_{(t-1)} \quad (5) \\
 & (1,4722) \quad (2,8240)* \quad (9,9364)* \\
 & DW = 1,77 \quad AR^2 = 0,96
 \end{aligned}$$

Остання наша модель характеризує вплив грошових переказів на рівень безробіття (BEZROB). При зростанні грошових переказів на 1 % рівень безробіття зменшується на 0,12 %. Коефіцієнт є статистично значущим на рівні 10 % (DW= 1,85, AR2= 0,96).

$$\begin{aligned}
 BEZROB = & 1,6593 & -0,1212 * TRANS & +0,8725 * BEZROB_{(t-1)} & (6) \\
 & (1,9517)*** & (-1,9153)*** & (13,3667)* & \\
 & (DW = 1,85) & & AR^2 = 0,96 &
 \end{aligned}$$

Висновки. Отже, позитивно грошові перекази з-за кордону впливають на рівень безробіття та ВВП. Усі інші регресійні дослідження свідчать на користь негативного впливу приватних трансфертів на банківські депозитні та процентні ставки, рівень зайнятості у промисловості, імпорт та грошову масу.

Міграція впливає практично на усі сфери соціально-економічного устрою держав, проте найбільш значущим в умовах глобалізації залишається вплив грошових переказів на економічний розвиток країн. З цього випливає, що пошук ефективної міграційної політики та побудова результативного міграційного менеджменту стають важливим завданням для національних урядів з метою отримання позитивного ефекту від зазначених процесів як для країн-імпортерів, так і для країн-експортерів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження: методичний підхід визначення ефектів від впливу грошових переказів з-за кордону на ряд показників економіки України за допомогою тесту Гренджера, який на відміну від існуючих дозволяє більш точно оцінити каузальні зв'язки між зазначеними параметрами.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що дослідження причинно-наслідкових зв'язків між відповідними змінними надає можливість на національному рівні визначитися зі стратегією економічного розвитку країни.

Напрямом подальших досліджень має стати визначення та вдосконалення принципів та методів підвищення ефективності міграційного менеджменту України.

Література:

1. Орловська Ю. Грошові перекази міжнародних трудових мігрантів як джерело інвестиційних ресурсів української економіки / Ю. Орловська, І. Реліна: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2010_2/tom2/375.pdf
2. Куревіна І. Вплив інтеграційних процесів на міжнародну трудову міграцію: регіональний аспект / І. Куревіна. – 2006: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.lviv.ua>.
3. Шевчук В. Міграційні процеси як інструментальний чинник регіональної «пастки стагнації» / В. Шевчук: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua>.
4. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – 40 с.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Global employment trends: January 2011 / International Labour Office. – Geneva: ILO, 2011. – 67 p.
7. Офіційний сайт Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
8. Офіційний сайт Євростату: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>
9. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>
10. Офіційний сайт Світового банку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>